

A református keresztyénség szociális tanításai

ELŐADTA RAVASZ LÁSZLÓ

I. Mindenki emlékszik a forradalmak és a szociáldemokrácia hírhedt jelszavára, hogy a *vallás magánügy*. Ennél nagyobb képtelenséget aligha lehetett mondani. Magánügy volt-e Ázsiában az az izlám, amelyik százmilliókat egyesített, vérrel és vassal egészen új világot teremtett s ezer esztendőn keresztül Európának oly sorskérdése volt, amely beleszövődött a gyermekek álmaiba, az öregek látásaiba s eldöntötte népek, embermilliók életét, halálát? Magánügy volt-e az a keresztesháború, amely három századon keresztül valósággal felforgatta keletet és nyugatot s e két világot szinte felcserélte? Magánügy volt-e a harmincéves háború, amely egy emberöltőn keresztül minden európai népnek, minden Európában lakó családnak és egyénnek életsorsa felett döntött? S ha nem folytatjuk a nagy történelmi példákat, kérdezhetjük: magánügy-e a vallás abban a kis faluban, ahol egy maroknyi ember templomépítésre vállalkozik s 10-20 esztendőre olyan terhet vesz magára, amelyet egyébként egy elvesztett háború sem róna a polgárookra? Magánügy-e a vallás, kérdezhetjük egy lelkészválasztás után, amelyik még mélyebbre árkolta a szakadékot egy kis község két vezető pártja között. Micsoda magánügy lehet az a vallás, amelynek ilyen következményei vannak?

Mindez napnál világosabban mutatja, hogy a vallás nem magánügy, hanem közügy, azaz egészen pontosan kifejezve: *éppen annyira közügy, amennyire magánügy*, mert a vallás egyformán érdekli az egyént és a közösséget; a lelket és az egész világot; az embert és a mindenséget, egyszóval a személyt és a társadalmat. Ez azért van, mert a vallás természeténél fogva *totális* igénnyel lép fel az étellel szemben. Nem lehetne Isten az, aki megelégednék az emberi élet egy darabjával, a világ egy ünnepi zugával, az idő egy kistrészeivel. Isten éppen azért Isten, mert örökkévaló akarata nemcsak egész életünket, hanem az egész teremtett mindenséget egyformán és teljesen érdekli. Minél magasabbrendű egy vallás, ezt a jellemvonást annál tökéletesebben érvényesíti. A legmagasabb vallás, a keresztyénség pedig a feltétlen és teljes igénybejelentés.

Ezen az alapon nyilvánvaló, hogy a keresztyénségnek megvannak a maga szociális tanításai. Éppen olyan határozottak, tiszták, érvényesek, mint azok a tanításai, amelyek az egyéni élet minőségére, a hívő ember belső világára vonatkoznak. Ha a keresztyénségnek ezeket a szociális tanításait össze akarjuk foglalni, azt tapasztaljuk, amit az egyénre vonatkozó tanítások összefoglalásánál tapasztalánk: két nagy típusa van a keresztyénségnek, a katolicizmus és a protestantizmus. Minket itt a protestantizmus foglalkoztat. Megállapítjuk az első pillantásra, hogy nem olyan egységes, zárt és tagozott, mint a katolicizmus. Hasonlíthatnánk a keresztyénséget egy olyan fához, amelynek két sudara van. Az egyik egységes, szabályos, rendszeres, a másik több ágra oszló, elbokrosodó.

Az előbbi a katolicizmus, az utóbbi a protestantizmus. De azért a protestantizmusban is megvan a gondolati szerkezetnek, a történelmi egyéniségnek az egysége s meg lehet állapítani azt a belső alkatot, amelyben a protestantizmus, mint élő valóság, megjelenik. Nem szükséges ezt most felsorolni, inkább arra kell rámutatnom, hogy milyen nagy a jelentősége ennek a szellemiségnek. Hatszázötvenmillió keresztyénből kétszázmillió protestáns. Ez több, mint a világ keresztyénségek 30.8%-a. Ha azt vesszük, hogy a fennmaradó 69%-ból 45.5% a katolicizmusé, 22% a görögkeleti keresztyénségé, már e számarányból is látszik a protestantizmus jelentősége. A kétszázmillió protestánsból kb. száztizennyolcmillió esik Európára, nyolcvanmillió Északamerikára és kétmillió a világ többi részére. Ha pedig azt kérdezzük, hogy a mai európai műveltségben milyen helyet foglal el a protestantizmus, azt kell mondani, hogy rendkívül fontos helyet, mert Európában száztizennyolcmillió ember nagyrészt a brit, német és skandináv országokból telik ki, egyszóval, a germán műveltség többségét adja. Ugyanakkor azonban francia, magyar műveltségben is jelentékeny kisebbséget alkot.

Ha ennek a protestantizmusnak szociális tanításait összefoglalom, lehet, hogy igen sok jelenlevő azt fogja kérdezni: mi ebben a protestantizmus, hiszen ezt tanítja a katolicizmus is. Ha teológiai érdeklődésű hallgatóság előtt beszélnék, akkor a szembeállítások módszerét követném és azt mutatnám meg, hogy ugyanazt az igazságot miképpen fejezi ki az egyik és miképpen a másik s az egyes igazságoknak milyen jelentőséget kölcsönöz az a hely, amelyet a vallásos gondolat rendszerében elfoglal. Ez azonban a jelenlevőkre nézve unalmas volna; azért kell a másik, ú. n. kifejtő módszert követnem. Módszerem helyességének az lesz a próbája, hogy mondanivalómban az ittlévő protestánsok közös hitvallásunk hú előterjesztéséről, az ittlévő katolikusok pedig arról fognak meggyőződni, hogy amit mondok, az csakugyan keresztyénség, mert saját egyházuk tanításával lényegében megegyezik.

2. Tisztán humanista szempontból lehetne azt állítani, hogy az Isten az emberért van. De mihelyt komolyan vallásos valaki, azt kell állítani, hogy az *ember Istenért* van. Isten az első, minden létnek a forrása, magunk és világunk egyszerű származéka vagyunk annak a roppant ténynek, hogy van élő Isten. Ha az Isten csakugyan Isten, akkor az ember csak annyit ismerhet meg belőle, amit ő mond el magáról. Nincs vallásos ismeret kijelentés nélkül s a kijelentésen túl vagy a tökéletes agnoszticizmus, vagy pedig a származékos babonások birodalma kezdődik. Istennek, az ő saját gondolatainak kijelentése az Ige. Az Ige pedig testté lett egy történelmi személyben, a názareti Jézusban, s e történelmi személy körül kialakult másfélezeréves lelki történelemben érzések, gondolatok, cselekedetek beláthatatlan szövedékévé vált. Minderről egy egészen különös irodalom számol be: a Szentírás. A Szentírás nem egy könyv, még kevésbé törvény vagy teológiai vagy filozófiai rendszer, hanem irodalom, másfélezeresztendő világtörténelemtől beszámoló olyan irodalom, amelynek minden elrejtett ígéje magáról Jézus Krisztusról, a testté lett Igéről beszél. Ennek a kijelentésnek a tartalma összefoglalható egy nagy tanításban. Abban a nagy tanításban, hogy a világ célja és értelme Isten dicsősége s a teremtett mindenség, benne a vallás és az egyház arra való, hogy az Isten szuverenitásának nagy tényét és örök törvényét kijelentse. Ezt három metszetben teszi meg. Először azzal, hogy megmutatja Istent a maga teremtő munkájában, mint törvényadót, gondviselőt, egyszóval világművészt, aki az életet és a mindenséget a maga fölséges alkotásaképpen hozza létre és gondolzza. Másik metszete az, hogy ennek a végzetlen nagy műalkotásnak, a világnak, az embereknek megromlását a maga váltságművével

helyreállítja s e helyreállítással egy új lelki világot létesít. Harmadik metszete az, amikor megmutatja, miképpen pásztorolja, gondozza, neveli a lelkeket, hogy ennek a boldog váltságnak részesei legyenek: miképpen teremti újjá az emberi szívet és az emberi társadalmat. Mindezt főképpen az ember sorsában, életében, rettentő meghasonlásában és dicsőséges újjáteremtésében szemlélhetjük. Rajta ismerjük fel a teremtésben nyert nagyszerű örökséget, az isteni képet, azt a halhatatlan lelket, amelyik arra hivatott, hogy hasonlítson Istenhez. Rajta látjuk meg, micsoda pusztítást végzett az emberen s egész világában a bűn s éppen az ő életén figyelhetjük meg, hogy az elnyomorodott, itéletre méltó embert, a halál és kárhozát martalékat miképpen menti meg és miképpen szüli újjá Szent Lelkével az örök kegyelem Istene.

Háromféle Emberarcon tükröződik tehát ez az isteni munka: az eset előtti emberarcon, az eset utáni, a megromlott emberarcon és a Homo Renatus arcán.

3. Istennek ez a hármas munkája egy lelki történelemben játszódik le előttünk. Ennek a lelki történelemnek az alapja az, hogy Ő kiválasztott egy társaságot jótetszése, eleverendelese szerint. Azokat választotta ki, akiknek meg akarta mutatni a maga kegyelmét. Miért éppen ezt és miért nem amazt sorozza ebbe bele? Miért választott ki keveset és miért nem mindenkit? Ezek hiú kérdések, miután nem mi adunk tanácsot Istennek, hanem tudomásul vesszük az ő tényeit. Perelhetünk vele, hogy miért nem teremtett sárkánykigyót vagy páncélos cserebogarat, miért teremtette katicabogárnak a katicabogarat és a tölgyet tölgynek: ezeknek a kérdéseknek a megoldása nem tartozik reánk. Tény az, hogy Isten a világ teremtésétől a világ végéig egy lelki társaságot gyűjt össze Igéjével és Szent Lelkével, azokat szakadatlanul neveli és vezérli, köztük a maga Szent Lelkének csodáit megmutatja. Régi bibliai képpel *szövetség* formájában gondolhatjuk el ezt a kapcsolatot. A szövetséges társ a lelki Izrael, akit éppen azáltal választ ki és magasztal fel Isten, hogy minden érdem nélkül, jótetszéséből, vele szövetséget köt. E szövetségben ígéri az ő igaz ismeretének, a benne való élet békeességének és igazságának a nagy javait s nem kíván ezzel szemben semmit, csak az alázatos és tökéletes engedelmességet. Engedelmességet az ő akaratának, amelyet egy törvényben tesz elibénk. A törvény tételeit a Tízparancsolat adja, szellemét, lelkét ez a nagy evangéliumi összefoglalás, a törvény summája: Szeresd a Te Uradat Istenedet teljes szivedből, teljes lelkedből és minden erődből és szeresd a te felebarátodat, mint tenmagadat. Ezt a szeretetet nem lehet parancsolni, nem lehet kényszeríteni. Ezt a szeretetet ébreszti ő azzal, hogy előbb szeretett, örökkévaló szeretettel szeretett minket, tulajdonává tett és saját-maga javait, az Ő ismeretének áldásait nekünk adja. Egyszóval Ő szeret minket és mi szeretjük őt.

4. Ezekután megállapíthatjuk az ember helyét a mindenségben. Az ember Isten kezében szerszám. Ki van választva arra, hogy Isten dicsőségét szolgálja. A szerszám tökéletessége abban áll, hogy tökéletesen engedelmeskedik, hiány nélkül végrehajt és érvényesít egy akaratot. Nincs értelmetlenebb dolog, mint egy olyan szerszám, amelyik öncélú akar lenni, de nincs csodálatosabb dolog, mint az engedelmes szerszám egy mindenható kézben. Michel Angelo egy vasdarabbal is műremeket alkot. De mennyivel jobb a műremeknek, jobb a művészeknek, mindenekfelett pedig a szerszámnak magának, ha tökéletes és alkalmas a szerszám, mindenre képes, amit a művész tőle vár. Az ember értéke tehát abból áll, mennyire tud engedelmes eszköz lenni Isten kezében, az Ő világ-művészi céljának a szolgálatában.

A szerszámot az jellemzi, hogy egy feladat megvalósítására alkalmas. Ugyanazzal

a szerszámmal nem lehet két ellenkező dolgot művelni, pl. sziklákat szétporlasztani és homokot újra sziklává tenni. A szerszám a feladatból származik s éppen a hozzávaló alkalmazkodásból és a feladat céljára való alkalmatosságából ered az értelme. Isten az embert is a maga legnagyobb szerű szerszámává, legnagyobb szerű feladata szolgálatára választotta. Ez a feladat az ember hivatása. A hivatás egy egyre szűkülő kör. Megvan az a hivatásom, ami minden embernek ezen a világon, hogy emberhez méltó életet éljek. Megvan az a hivatásom, ami minden hívő embernek megvan, hogy Isten dicsőségére éljek. Megvan az a hivatásom, ami minden férfinak megvan, hogy ebben a világban és az emberi társadalomban a kezdemény, a munka, a harc és a felelős vezetés nagy szolgálatát végezzem. Megvan az a hivatásom, ami minden magyar embernek megvan: ezt a darab földet s a rajta lakó népet minél különbbé és minél boldogabbá tenni. Megvan az a hivatásom, ami minden lelkipásztornak megvan, hogy szóлом az Igét és vigyázom a nyáját. Végül megvannak egészen sajátos hivatásaim, ha vannak különös tehetségeim s különös helyzetekből fakadó feladataim. A hivatás tehát Isten rendelése. Ennek jegye a rávaló képesség, mert Isten világában nincs hivatás, amelynek képessége nincs és nincs olyan képesség, amivel hivatás ne járna. Isten sem nem téved, sem nem tékozol. Ezért a társadalom helyes megszerkesztése akkor következik be, hogyha az életpályaválasztás szabad, de a pályaválasztás kötelező. Ha mindenki arra a helyre jut, ahová legalkalmasabb és senki sem marad azon a helyen, amelyet nem tud betölteni. Ez a gondolat ellentétben áll minden kaszt és minden céhrendszerrel, minden protekcióval, minden kiváltsággal, minden társadalmi előjoggal és minden jobbagysággal s egy isteni demokráciának veti meg az alapját az isteni kiválasztás és megajándékozás arisztokratikus elve alapján.

A hivatás tehát a teremtésben előírt pálya; a képesség az Istentől ingyen nyert ajándék; a munka olyan erőfeszítés, amely a pályán képességeink önfeláldozó felhasználásából áll. A munka a protestantizmus tanítása szerint a világmindenség egyik központi elve. Olyanforma, mint a szervezetben a vérkeringés. A paradicsomi állapothoz képest átokként hangzott el: „Orcád veritékével egyed a te kenyeredet.” De a világban a legfőbb megtartó erő, amelyet maga Isten szentelt meg.

Nincs semmi, ami inkább ellentmondana a keresztyénségnek, mint az az útszéli cigánybölcösség: „Hogyha egyszer munka, ne dicsérje nekem senki.” A munka a legnagyobb kiváltság, a legnagyobb ajándékok egyike. Minden munkának foglalatja maga az élő Isten, akinek lényé teremtés, gondviselés, megváltás, tehát munka. „Az én Atyám mindeztideig munkálkodik és én is munkálkodom”, mondja Jézus. A munka Istennek az az ajándéka, hogy résztvehetünk az ő világteremtő művének a dicsőségében. Ezért van istentiszteleti jellege a munkának. Munkánk révén kapcsolatba kerülünk a dolgozó és teremtő Istennel és azt vesszük tovább, amit ő elkezdett. A munka nem érdem, amiért ellenszolgáltatásul kenyér jár. Nem is jogcím arra, hogy éljünk, mert akkor is kell dolgozni, ha van kenyér s akkor is kellene dolgozni, ha éppen a munkánk által fogyna el a kenyér. Még azt sem mondhatjuk, hogy a munka tisztán kötelesség. Kötelesség is, mert tartozunk vele, elmulasztása bűn, kárt teszünk magunkban, az Isten világréndjében; hanem az a tény, hogy munkára kötelezve vagyunk: fölséges kiváltság, a legnagyobb ajándék. *Kell* dolgoznunk,efölé írható, mint magasabb felismerés: *szabad* dolgoznunk!

5. Azt mondtam, hogy a munka nem az az ellenérték, amiért Isten a kenyeret adja. Először azért, mert Isten mindenkiért, akit teremtett, elvállalta az eltartás köte-

lezettségét. Úgy van megszerkesztve a világ és úgy van teremtve az ember, hogy az embernek ebben a világban legyen mit ennie mindaddig, amíg ennie kell. Isten nem teremt több halat, mint vizet, sem több madarat, mint erdőt s nem teremt kevesebb kenyeret, mint amennyi az ő gyermekeinek elég. Isten azonban azt a nagy kezességét, hogy minden lényt, embert, állatot, növényt, amelyet mint teremtő létrehívott, mint gondviselő, hozzá méltó eledellel táplálni fog: nem ötletszerűen, kivételeket és csodákat téve váltja be, hanem egy fölséges és állandó rendnek a keretében. Isten nem kész kenyereket dob le az égből, amint Luther mondja, hogy gyermekeit eltartsa, hanem olyan világrendet alkot, amelyben van vetés és aratás, májusi eső és nyári meleg, búza-szem és barázda, veríték és napfény. Van munka s ebből a munkából lesz kenyér. Jól figyeljük meg, hogy ez még nagyobb csoda, mintha Isten kész kenyeret dobna le az égből. Viszont ebben az eltartásban az ő ajándékozó és gondviselő szeretete éppen úgy benne van, mint a csodatevésben volna, mert nem a munka tart el minket, hanem az az áldás, amelyet Isten a munkánkra ad. A legegyszerűbb földművelő ember is tudja, hogy pusztán az ő erőfeszítéséből, Isten áldása nélkül, kenyér sohasem lenne.

Isten vigyáz arra az alkotó rendre, amelyben a munka az ő áldásából és segítségével átalakul kenyérré. Vigyáz arra, hogy a gondból tej legyen, a szorgalomból ruha, a virrasztásból világosság, jóakaratból erkölcs, egyszóval az emberi munkából élet. Éppen ezért, mert ilyen kiváltságos teremtő folyamat a munka, védi Isten a munkát azzal is, hogy védi a *bérét*. Méltó a munkás az ő bérére, jelenti ki ő maga s ezzel a munkabér védelmére kél azzal szemben, aki *adja*, hogy el ne vonja, le ne alkudja, rabszolgaszolddá ne zsugorítsa, olcsó látszat javakkal ne pótolja, ne adjon arany helyett üveggyöngyöt, szén helyett pálinkát, kenyér helyett játékot. De védi attól is a munkabért, aki *kapja*, mert a munkabér arravaló, hogy erő, egészség, gyermek, műveltség, erkölcs, egyszóval élet származzék belőle s jaj annak, aki nem erre fordítja munkája bérét, hanem olyan dolgokra, amelyek testét és lelkét elpusztítják, családját, egészségét, jólétét felőrlik, tönkreteszik becsületét és megélhetését. Szent a munkabér: Krisztus kezének érintése van rajta. Ezzel azt mondja, ez az én lelkem csónakja s mint a vízbeesett bab virág a hazatérő méhet, úgy viszi ez a kicsi csónak az én lelkemet és dicsőségemet.

Isten nemcsak dolgozott, hanem meg is pihent. A munkának üteme van, mint a vérkeringésnek. Ennélfogva csak akkor igazi a munka, hogyha pihenés jön utána: Az ünnep megszentelése éppen úgy előfeltétele a további munkának, mint a kemény munka a legjobb előkészület az ünnep megszentelésére. A vasárnap megszentelése nem divat, emberi találmány, jó vagy rossz szokás: Isten világtervében gyökerezik s az a társadalom, amelyik az emberektől elveszi a vasárnapot, még mindig rabszolgatartó társadalom. Hiába van munkaszabadság és becsületes munkabér, ha nincs ünnepszentelés: robottá aljasodik az Isten teremtő működésében való részvétel, a munka.

6. Ha a munka rész a teremtésből, világos, hogy a munka olyan valamit művel, amelyet a föld, a vetés, a gyümölcsfa, a művész, egyszóval minden alkotó: termel. A munka javakat termel. A javak a megtettesült munka, a tárgyakban, értékekben átvalósult munka. Azt kell e nagyszerű törvénynél meglátnunk, hogy a munka elvben nem választható el attól az értéktől, amit termelt. A javak azoké, akik megdolgoztak érte. Tulajdonképpen isteni bizonyítékok, pecsétetek és zálogok arranézve, hogy hivatását szolgálta az ember, jó munkát végzett, tehát Isten választotta ki és Isten ékesítette fel ajándékaival. Az ajándék eredménye a kiválasztásnak a jegye. Ennélfogva azzal függ

össze, aki megdolgozott érte. Nem lehet elvenni tőle semmiféle jogcímen, semmiféle erőszakkal, vagy csellel, de ő s egyedül csak ő, felajánlhatja Annak, aki adta a hivatást, adta a képességet, adta a munkához az időt, az erőt és a munkára az áldást. A hívő ember nem magának szerez, hanem Istennek, nem magának dolgozik, hanem a Gazdájának. Itt gyökerezik a tulajdon gondolata is. A tulajdon sem nem magán, sem nem köz; sem nem az egyesé, sem nem a közösségé, hanem Istené. Isten a javakat sáfárságba adja; némelyeket az egyesnek, némelyeket a köznek. A tehetségemet csak nekem adta, de a napfényt mindnyájunknak; a fészket csak nekem adta, de a földet mindnyájunknak.

Itt kell feltennünk egy nagy kérdést. Mi van azokkal, akiknek nem jut a javakból? Kétféle ok miatt nem juthat nekik: vagy azért, mert nem dolgoztak. Erre az esetre rettenetesen szigorú parancsot ad a Szentírás: „Aki nem dolgozik, ne is egyék”. Aki tudna dolgozni és nem dolgozik, még ha aranyhegyeken ül is és félország az övé, nyomorult, bitang az Isten világában. Az ilyen ember másnak munkájából él, másnak veritékét és vérét szíjjá fel. Minél jobban él, minél többet tékozol, annál többet pusztít el a másokéból s akármennyire azt mutatná a látszat, hogy neki magánvagyon van: a dologtalan élvező Isten világában lopóvá válik. A másik ok csak az lehet, hogy az illető nem dolgozhatott. Nem dolgozhatott, mert beteg, agg vagy gyermek. Ezeknek a gondja a dolgozók közösségére hárul, még pedig azzal a rettenetes szigorú parancssal, mint ami hajótöréskor, nagy veszedelmek: árvíz és tűzvész idején szokott érvényesülni, hogy a süllyedő hajóról, égő házból, szétomló boltok alól először a gyermekek, azután az aggok, azután az asszonyok, végül felnőtt férfiak jönnek ki. Úgy hárul a betegek, aggok, kisdedek gondja a dolgozókra, mint a menekülés sorrendje: előbb ők, azután mi. Ha ez a világ komolyan venné a saját keresztyénségének parancsait, nem volna addig jóllakott ember ebben a világban, amíg éhező betegek, aggok, kisdedek vannak. Ha pedig valaki szívesen dolgoznék, tudna is dolgozni, de nincs munkája: valami szörnyű baj került bele a társadalomba s azonnal segíteni kell, mert belepusztul a közösség. Amelyik állam nem oldja meg a munkanélküliséget, saját sirját ássa meg.

7. A javak emberi munka árán Isten szerzéséből támadnak. Ennélfogva a javak Isten dicsőségére valók. Minden érték, ami ebben a világban termelődik, csak akkor marad meg értéknek, ha Isten dicsőségének szolgálatában áll. De ez mérhetetlenül szomorú és megrendítő tapasztaláshoz vezet. Arra t. i., hogy ebbe a világba beleférközött egy másik Gazda, egy trónbitorló, az ösgonosz, aki meg akarja dönteni Isten dicsőségét s evégből e világon minden jószágot, minden értéket a maga dicsőségére akar fordítani. Egy hulló aranyporszem s egy világteremtő gondolat, egy új birodalom és egy rózsalevél egyformán tárgya ennek az ősi és rettenetes vitának, hogy kinek adjam oda? A sátán azt mondja: tartsd magadnak, mert így tudja majd velem együtt ezt is megkaparintani. Isten azt mondja: add nekem, mert így fogja önmagával együtt nekem visszaadni. A sátán azt mondja: fordítsd élvezetre az aranyat, a vért, a gondolatot, az időt, az erőt s tudja, hogy amikor feléltem, mindez velem együtt az ő martaléka lesz. Isten azt mondja: fordítsd áldozatra, hogy adhassam vissza neked mindazt százaszorosan megtétezve, amit énnekem felajánlottál, mert amikor magadat egészen nekem adtad, akkor leszek én mindenestől fogva a tied. Ebben a nagy harcban bontakozik ki előttünk egy nagy történelmi törvény: a javak megszerzésének, felhasználásának és megtartásának nagy történelmi törvénye, a *böjt*. A böjt, amelyik azt mondja: ha van élelmed és ruházatod, fedeled és világosságod, könyved és becsületed, ne akarj te mézben főtt aranyat enni. Ne akarj lucullusi dáridókon résztvenni. Ne öltözz biborba és bársonyba

ne tégy úgy, mint az evangéliumi gazdag. Eredj és nézd meg, a házad előtt a Lázárok sebeit nyalják az ebek. A bojt fokát különböző mértékkel állapíthatjuk meg. Lehet böjtölni száraz kenyéren és lehet böjtölni napi száz arany jövedelem mellett is. A böjt tökéletesen viszonylagos. Sohasem feltétlen, mindig attól függ, milyen arányban áll azzal, amit felélek, az, amiről lemondok. Ha a böjtöm olyan, hogy sokkal kevesebbet élek fel, mint amennyit felélhetnék, a munkám olyan, hogy sokkal több javat termel, mint amire egyáltalán szükségem van, előttem áll a javaknak önmagukban való felhalmozódása és foglalata: a tőke. A tőke fokozott erő, magamnak és másnak a munkája van benne. Olyan, mint az accumulator, amely felhalmozza a villamosságot, s ott válik új energiává, ahol éppen szükség van rá.

A protestantizmus, különösen annak aszketikusabb, kálvini ága teremtette meg a keresztyén kapitalizmust, egy óriási társadalmi tőkefelhalmozódást, fokozott bojt és fokozott munka árán. A tőke rendeltetése Isten dicsőségének szolgálata, tehát azt kell vele tenni, amit Isten kíván és parancsol. Isten pedig olyan dolgokat kíván, amiből mindenkinek lelki és testi haszna és előmenetele lesz. Így támadnak a felhalmozott tőkéből kórházak, árvaházak, népjóléti intézmények. Így támadnak iskolák, múzeumok; akadémiák, a tudománynak és a művészetnek a csarnokai. Így támad belőle műveltség, így támad belőle jóság, világszépítés, olyasvalami, amiből a karácsonyi evangélium sugárzik: „Dicsőség a magasságos mennyeiben Istennek, a földön békesség és az emberekhez jóakarát.” A keresztyénség tehát az istenes kapitalizmust nemcsak megbecsüli, hanem tulajdonképpen termeli. Élesen szembeállítja az istentelen kapitalizmussal s azt elítéli és felszámolni kívánja. A keresztyén kapitalizmusban az egyén csak eszköz, az istentelenben cél. A magántulajdon nem szentség, nem dogma, csak módszer azért, hogy az egyén kezdeményező frissességét, szépségét, ihletését és az egyéni erőfeszítés többletét felhasználhassa. Igen egyszerű számítás: ha Carnegie egymilliárd dollár vagyonát jótékony célra adja, sokkal hamarabb, sokkal könnyebben jut az istenes cél istenes tőkéhez, mintha tizezer embertől kellene egyenként százezer dollárt egy életen át bevasalni. Ha Carnegie e vagyon összegyűjtése közben olyan egyszerű, puritán, tiszt életet élt, mint bármely szerényebb fizetésű tisztviselője, a maga szerszám mivoltát és Isten dicsőségének szolgálatát talán jobban megvalósította, mint a pusztaságoknak éhező és szomjazó remetéi, kolduló szerzetesei és oszlopos szentjei.

8. A keresztyén szocializmus éppen ezért szembefordul az istentelen kapitalizmussal. Kifogásolja benne a zabolátlan „profit-éhséget”, a könyörtelen versenyt, azt, hogy kiuzsorázza a munkásokat s tőlük vonja el a nyereséget. Kifogásolja azt a pusztító fényűzést, amely a vagyon felhalmozásával jár, ha nincs meg a keresztyén böjt. Jajgat a felett a rettenetes világromlás felett, amit a pénz okoz az emberek becsületében. Mert minél több pénz van, annál több érték válik eladóvá. Így következik el a végén, hogy meg lehet vásárolni a férfibecsületet és a női erkölcsöt, a gondolatot és a halhatatlan lelket, a nagy emberbörzének e legfőbb és legdrágább cikkeit. Kifogásolja azt, hogy nem válogat a munka minőségében és céljában, azt mondja, tűrjük el a fényűzést, mert mennyi embernek ad kenyeret. Hátha százszor annyi embernek adna kenyeret a mákony természetése, tűrjük-e az ópiumot? Felemeli a tiltakozó szavát az istentelen kapitalizmus világpusztító munkája ellen. Rámutat arra, hogy az istentelen kapitalizmus miképpen hoz létre egy óriási ipari proletariátust. Éppen léleknélkülisége következtében kerül szembe a tőke és a munka s ez a harc veszélyezteti a társadalom egész biztonságát, a nyugodt termelést, Isten örökkévaló céljának a szolgálatát. Ez a kapitalizmus a maga

telhetetlen termelési lázában létrehozza a technikának azt a félelmes fejlődését, amely egyfelől hihetetlen módon fokozza az életet, ugyanakkor pedig hihetetlen módon pusztítja és elnyomoritja. Géppé teszi az embert, géppé az államot is s a gépek borzalmas harcában örökre elvész a halhatatlan lélek. Legfőképpen pedig kifogásolja az istentelen kapitalizmusban azt, hogy csak a termelés fokozására gondol, de nem a javak elosztásának az igazságosságára. Irtózatossan eltorzítja a világot, amikor javakban fuldokló dúsak mellett éhező és nyomorgó nemzedékeket termel. Így következik el, hogy a föld egyik részén a búzát, a kávé, a gyapotot a tengerbe dobják, hogy az árakat megtartsák, a világ másik részén pedig százazrek halnak éhen és milliók járnak ruha nélkül. Így következik el, hogy nagyvárosok proletárnegyedeiben emberhez nem méltó viszonyok között tengődnek ugyanannak a népcsaládnak a gyermekei s a város villanegyedeiben örült fényűzés és vad szerencsejáték folyik. Hirdeti, hogy nem megoldás a Caritas, a koldusoknak eltartása, munkától való elszoktatása. A pauperizmus ellen nem lehet könyöradományokkal küzdeni, oda egy olyan új társadalmi rend felépítése szükséges, amely az embereknek hivatást ad, munkába állítja, ezzel megmenti és biztosítja erkölcsi méltóságukat. De tudja jól a keresztyén szocializmus, hogy a bűn sokkal nagyobb hatalom, mint amilyennek szelid romantikusok gondolják és a bűnnel szemben mindaddig, míg a kegyelem meg nem érleli a bűnbánatot, egyetlen feladat van: vasvesszővel fékentartani és kegyetlen szigorral megzabolázni. Abban a világban, amelynek közepén a Golgota keresztye áll, nincs helye a naiv és könnyes romantikának. Ott van váltság, van kegyelem, van bűnbánat és újjászületés, de ezen a körön kívül lennie kell korbácnak, kardnak és bitónak is.

9. Mindez szakadatlanul táplálja a keresztyén szocializmus egyik legfőbb jellemvonását, a közösségtudatot. Ez a közösségtudat nemcsak abból származik, hogy amint a Szentírás mondja, egy vérből teremtett az emberi nemzetség, szóval az eredetnek, a vérnek a közösségből, nem is abból, hogy mindnyájunkat egy képre, a Krisztus képére teremtett, hogy az Ő ábrázatára alakuljunk át, tehát nemcsak a reménység és a hivatás közösségből, hanem ennek a közösségnek gyökere az, hogy mi olyanok vagyunk, mint a szőlőfürt. A bogyó azért van, hogy fürt legyen. Az élet legnagyobb javait, legjellemzőbb alkotó elemeit azáltal nyerjük meg és tesszük magunkévá, hogy közösségben élünk. A férfi és a nő viszonyából származik az élet örömeinek, áldásainak, szenvedéseinek és titkainak jó nagy része. A gyermek és a szülő viszonyából származik megint egy jó csomó része. Mindezt egybefoglalja a nemzet és egy távolabbi keretben az emberiség. Az emberiség maga sorsközösségben él: együtt állunk és együtt esünk. Egyetlenegy cselekedetünk sem közömbös; bármit teszünk, azzal mindenkinek ártunk, vagy mindenkinek használunk. Ha New-Yorkban a börze fekete napot él át, talán tíz kis proletárgyerekekkel több hal meg Budapesten a következő héten. Ha keményen dolgozik a magyar paraszt az aranykalással ékes rónaságon, több a csend a tudós körül és élénkebb lehet a művész magános ihlete. Ha Trianonban egy rossz békét kötnek, millió meg millió magyar ember hiába ontja veritékét, hiába ostromolja az eget, ruhája rongyos, gyermeke sápadt, jövődjé reménytelen. Isten ezzel a nagy világösszefüggéssel tart meg és öl meg, ítél el vagy pedig csodálatosan megment. Az élet kényszerével mutat rá, hogy csak a közösség fenntartó eleme: a szeretet az egyetlen út a menekülésre s *szeretni annyi, mint élni*.

10. Szeretni annyi, mint élni. Ezt a törvényt a testté lett Ige, Krisztus tanította meg nekünk. A kereszten tanította meg. Ránézve így fordul az örök törvény: szeretni

annyi, mint meghalni. De éppen e halál által lett ő egy láthatatlan mennyei közösségnek a feje. A titokzatos test és a láthatatlan fő viszonyának Pál apostoli képe a keresztyén szocializmus foglalata és legfelségesebb munkaterve. A tagok törvénye szerint az élő szervezet minden tagjának megvan a maga rendeltetése, hivatása, amit csak ő tölthet be azért, mert egyedül ő nyert arra eleve elrendeltetésénél fogva alkotó képességet. Füllel nem lehet látni és szemmel nem lehet hallani, mert a fül hallásra és a szem látásra való. Az egyes tagok között tehát értékkülönbség nincsen. A szem nem előbbvaló, mint a láb és a kéz nincs hátrább, mint a gerinc. Mindegyikre szükség van, mindegyik pótolhatatlan, mindegyik egyformán becses, mindegyik csak a maga munkáját végezheti el. Az egész test egészségének s életképességének pedig az a titka, hogy a tag miként engedelmeskedik a főnek. Átvive ezt a keresztyén szocializmusra, a Krisztus misztikus, dicsőséges testére, erre a csodálatos lelki szervezetre, amelyben mindnyájan tagok vagyunk a Krisztus fősége alatt: nyilvánvaló, hogy mindenikünknek megvan a helye, a szolgálata, mindenki nélkülözhetetlen, mindenki egyformán értékes, mindegyik az egészet szolgálja és mindegyiknek szolgál az egész. De Krisztus dicsőséges testének egészsége, életképessége attól függ, hogy a tagok milyen összefüggésben vannak a láthatatlan fővel, Krisztussal. Krisztussal való összefüggésünk a *hit és engedelmesség* által megy végbe. Hitünkkel ismerjük meg őt és engedelmisségünkkel valósítjuk meg az ő akaratát. Isten országa tehát nem mögöttünk, vagy előttünk vagy mellettünk van; Isten országa mibennünk van és közöttünk van. Abból áll, hogy minél többen hiszünk és engedelmeskedünk. Ebből ez tartozik reánk, a többit Isten magának tartotta fenn. Nekünk azt adta életszabályul: „Úgy fényljék a ti világosságtok, hogy az emberek lássák a ti jócselekedeteiteket és dicsőítsék a ti mennyei Atyátokat.”